

**Klasszikus-és jazz zenei elemek megjelenítése
George Gershwin vokális műveiben**

Szerzők és előadók: Debreczeni Rebeka és Steitz Márton János

Intézmény, kar: ELTE, Bölcsészettudományi Kar

**Szak, specializáció, évfolyam: Zenekultúra, karvezetés
specializáció, 3. évfolyam**

Témavezető: Hercz-Dorman Aliz egyetemi adjunktus

TARTALOMJEGYZÉK

I. Bevezető.....	2
I.1. A témaválasztás indoklása.....	2
I.2. A kutatás menete.....	2
II. A zeneszerző és sílusa.....	2
II.1. A zeneszerzőről.....	2
II.2 Stílusa.....	2
III. A jazz történetéről röviden.....	3
IV. A jazz és klasszikus zene kapcsolata	3
IV.1. Hasonlóságok.....	3
IV.2. különbségek.....	4
IV.3. Gershwin és a jazz.....	4
V. Az előadott dalok.....	5
V.1.Az I'll Build A Stairway To Paradise.....	5
V.2 A The Half Of It Dearie Blues.....	5
V.3.A Somebody Loves Me.....	5
V.4.A Clap Yo' Hands.....	5
VI. Összegzés.....	6
Bibliográfia.....	7

I. Bevezető

I.1.A témaválasztás indoklása

George Gershwin neve egybeforr a jazz születésével. Kutatásunk célja a jazz sajátosságainak megvizsgálása, valamint a klasszikus zenével való kapcsolata.

I.2. A kutatás menete

A sokoldalú zeneszerző hírnevét több műfajban alkotott szerzeményeinek köszönheti. A dolgozat kitér az előadott vokális művek vizsgálatára és azok keveredésére a klasszikus zenével: hasonlóságok és különbségek. A bemutatásra kerülő négy Gershwin dalon: *I'll build a stairway to Paradise*, *The half of it dearie – blues*, *Somebody loves me*, *Clap yo' hands*.

II. A zeneszerző és stílusa

II.1. A zeneszerzőről:

George Gershwin (1898-1937), amerikai zeneszerző és zongoraművész, a XX. század legjelentősebb komponistáinak egyike.¹A tizenhat éves Gershwin tehetségére, a fiatal, akkor még kezdő táncos, Fred Astaire figyelt fel. Azután kezdett el komolyabban zenét tanulni, miután kezdeti szerzeményeire felfigyeltek. 1912-től Charles Hambitzer-nél tanult zongorázni. Henry Cowell-től és Joseph Schillinger-től tanult zeneelméletet és zeneszerzést. Összhangzattanra a magyar Kilényi Ede is tanította. Első dala 1916-ban, első musicalje 1919-ben jelent meg ².

II.2. Stílusát tekintve, a vokális és az instrumentális műfajokban is egyaránt megfigyelhető a jazz és a klasszikus zene egyesítése. Nagy hatást gyakoroltak zenéjére Csajkovszkij és Rachmaninov szerzeményei. Gershwin műveiben felfedezhetjük a jazz, a ragtime és a blues elemeit egyaránt.³ A stílusok keveredésének egyik elokvens példája a *Rhapsody in Blue*. Ez a stílus jegyek egyesítésének egyik leghatásosabb darabja. A zenemű eredetileg zongorára és dzsesszegyüttesre íródott, és Ferde Grofé hangszerelte szimfonikus zenekarra. Az *Egy amerikai Párizsban* című zenekari műve szintén említésre méltó ebből a szempontból.

Gershwin zeneszerzői kiteljesedését a *Porgy és Bess* című négeroperában érte el. A mű autentikus folklór alapokra támaszkodik, melyek felkutatására a zeneszerző hosszas kutatásokat

¹ Brockhaus-Riemann Zenei Lexikon. 2. kötet (1984.) Budapest: Zeneműkiadó Vállalat. 37.o.

² The New Oxford Companion to Music, Volume 1. (1983.) Oxford: Oxford University Press. 30.o.

³ [tps://www.irodalmiradio.hu/femis/zene/kszerzo/g_menu/3gershwin.htm](https://www.irodalmiradio.hu/femis/zene/kszerzo/g_menu/3gershwin.htm)

végzett az USA déli államaiban. Az opera zenéjének fontos sajátossága a jazz alapvető jellemzője: az improvizáció, valamint az élő beszéd dallamosságát követő recitativok. A zeneszerző dalaiban szintén fellelhetők az afro-amerikai eredetű dzsessz mellett a fekete és az indián zene motívumai is, mint például a song és spirituálé.

III. A jazz történetéről röviden

A dzsessz az Amerikai Egyesült államok déli területeiről származó zenei stílus, keletkezése a XIX. század végére, a XX. század elejére nyúlik vissza. Ez az első multikulturális zenei műfaj, amelyet különböző kultúrákból érkezettek építettek fel. A stílus létrejötté az amerikai New Orleans városának köszönhető, melynek kulturális sokszínűsége még az Egyesült Államokban is teljesen egyedülálló. A XIX. század végén létrejött a két fő műfaj, melyekben a dzsessz gyökerei megtalálhatók: a ragtime és a blues. Előbbi instrumentális, eredetileg zongorára komponált darab, hangsúlyozott basszus és csúsztatott, szinkópás dallam jellemzi, három vagy négy fő részből áll, melyek mindegyike tipikusan 16 ütemes, 4-4 ütemes periódusokra osztható. A ragtime-mal ellentétben a blues vokális, és nem pusztán egy műfaj, hanem egy zenei forma is. A műfaj alapját tipikus akkordmenet és az úgynevezett blue note jellemzi, neve az angol „the blue devils” kifejezésből ered, mely utal a műfajra jellemző fájdalommasságra, melankóliára. „A bluesforma egy körökre osztott, ismétlődő harmóniamenet, mely a jazz kialakulásának egyik leglényegesebb pontját jelentette. A XIX. század végének ragtime zenekarai, marching bandjei apránként beépítik a zenéjükbe a város különböző nácóiára jellemző zenei nüanszokat, majd ebből, a még rögzített zenéből a XX. század első évtizedére létrejön a kollektív improvizációt legfontosabb szervezőelvévé emelő ún. *klasszikus jazz stílus*.”³

IV. A jazz és klasszikus zene kapcsolata

IV.1. Hasonlóságok

A jazz fejlődésének kezdetén, összhangzattani szempontból nem volt különbség a klasszikus zenei összhangzattan és a jazz korai formájának harmóniavilága között, mivel a korai jazz-ben az európai gyökerű himnuszok, indulók, kabaré dalok, sanzonok adták a mintát. „A különbség akkor kezdett megjelenni, amikor a tánczenekarok a ragtime-ot a blues-al keverték. A blues azonban egyre nagyobb mértékben része lett a repertoárnak, mely forma kizárólag domináns

³ Rátosi, M. (2017). *A jazz rövid története - A kezdetek. Fidelio.*

szeptimakkordokból áll, és harmóniamenete I-IV-I-V-I, fokokra épült. Ez a harmóniasor a funkciós zenére nem jellemző. Tonika – szubdomináns - tonika, majd domináns menet, a klasszikus zenében teljesen idegen, mivel az alaphelyzet-feszültség tetőpont-oldás folyamatot a harmadik tonikai (I) akkord felborítja.”⁴. Ez volt az első lépés, amely összhangzattani szempontból különbséggé említhető a két zenei stílus között.

IV.2. Különbségek

A jazz akkordhasználatában az alap, szext és szeptimakkordok jellemzőek, bár a jazz szext akkord nem azonos a klasszikus összhangzattan szext akkordjával. A klasszikus zenével ellentétben a jazz hármashangzatokat ritkán használ, általában négy vagy több hangból álló akkordok jellemzőek rá. A jazz és a klasszikus zene között a legmeghatározóbb különbségnek a ritmika tekinthető, erre a legkézenfekvőbb példa a ragtime, mely klasszikus zenei harmóniakra épül, diatonikus skálákkal. A műfajnak a szinkópált ritmikájú dallam kölcsönöz dzsesszes érzetet. A klasszikus zenével ellentétben a jazz ritmusvilágát a polimetria (egyszerre több metrum egyidejű használata), poliritmia (különböző, egymástól eltérő karakter" pl. triola-duola ritmikai elemek egyidejű használata), és az offbeat (hangsúlytalan helyeken történő hangsúlyok, "szinkópák") jellemzi. A legjellemzőbb e három sajátosság közül a harmadik, amely azonnal felismerhető a két zenei stílust megkülönböztető tényezők között. Míg a klasszikus zenében a ritmikai hangsúlyok jellemzően egybe esnek a hangsúlyos ütemrészekkel, addig a jazz-ben az ütemhangsúly mellett, és azon szintén megszólaló hangsúlyok feszültsége adja a stílus jellegét. Szintén ritmikai, ám elsősorban előadásbeli különbség a két stílus között a jazzben megjelenő úgynevezett „laid back” játékmód, azaz a „ritmus mögé játszás”. Ebből ered a jazz jellegzetes játékmódja, az úgynevezett swingelés, melyben a dallami ritmika egyenlőtlen érzetet kelt. Ha például egy nyolcadmenetet játszunk, akkor a nyolcadok első hangja hosszabb, a második pedig rövidebb, és ez ismétlődik.⁵

IV.3. Gershwin és a jazz

Gershwin nem csupán instrumentális műveiben, illetve operájában alkalmazza kiválóan e két stílus zenei elemeinek egyesítését, hanem dalaiban is. A komponista az 1920-as években New Yorkba utazott, ahol musicaljei hamarosan a Broadway népszerű zeneszerzőjévé teszik, valamint az itt töltött évek alatt revükhöz is szerzett zenét. Dalai megérdemelten válnak „klasszikusokká” a maguk nemében a 20. század elejére (Kennedy, 1985). A felcsendülő dalok

⁴ Káel, N. (2019). Klasszikus zenei hatások a jazz kiemelkedő zongoristáinak művészetében. 12-19.o.

⁵ Káel, N. (2019). Klasszikus zenei hatások a jazz kiemelkedő zongoristáinak művészetében. 12-19.o.

mindegyike Gershwin New York-i évei alatt keletkezett. Az elhangzó négy dal mindegyike zongorakísérettel szólal meg, azonban e kutatás a jazz hangszerelését is megvizsgálta. Kezdetben elsősorban ütőhangszerek, különféle furulyák, trombiták voltak jellemzők, a harmóniákat pedig lant vagy hárfa szólaltatta meg. A stílus fejlődésével párhuzamosan új hangszerek is megjelentek, mint például a hegedű, a klarinét vagy a bendzsó, majd fokozatosan létrejött a klasszikus big band, melyet 5 szaxofon, 4 trombita, 4 harsona, valamint ritmusszekció alkot, a legtöbb kompozíció is erre a felállásra íródott.

V. Az előadott dalok

V.1. Az **I'll Build A Stairway To Paradise** szintén a George White's Scandals című Broadway-revüsorozatban szereplő dalok egyike, 1922-ben látott napvilágot. A dal hangzásvilága nagyban emlékeztet a Somebody Loves Me-ben hallható stílusjegyekre: alterált hangok- és akkordok, valamint a blues hangulatát megelevenítő arpeggiók. Ugyanakkor, az itt található, a ragtime-ban előszeretettel alkalmazott kis nyújtott ritmusok, a dalban levő hangulatképeket, úgymint: reménység, álmódosítás, jelenítik meg.

V.2 A **The Half Of It Dearie Blues** a Lady, Be Good című musical egyik népszerű dala. Műfaját tekintve – ahogyan azt a címe is sugallja – egyértelműen a bluesba sorolható. Erre a műfajra jellemző melankolikus hangulatot a kromatika, kis szekund, illetve kis terc hangközök sűrű használatával, arpeggiókkal teremti meg. A zeneszerző különféle alterált hangokkal színezi a dallamot, például a refrén második ütemében megszólaló gesz hang is ekképpen viselkedik.

V.3. A **Somebody Loves Me** című dal 1924-ben jelent meg, és a George White's Scandals című Broadway-revüsorozatban szerepelt. Ebben a dalban is megjelennek az alterálthangok és akkordok. A műben Gershwin már nóna akkordot is használ. A blues hangulatát, a klasszikus zenére is jellemző kromatika és arpeggiók alkalmazásával érzékelteti.

V.4. A **Clap Yo' Hands** az Oh, Kay! című musical egyik népszerű dala. A kíséretben megfigyelhető, hogy szinte kizárólag alap-és szeptimakkordokat használ a zeneszerző. Elsősorban a jellegzetes ritmika kölcsönöz dzsesszes érzetet a darabnak: kis-és nagy nyújtott, illetve éles ritmusokat alkalmaz a komponista, melyekkel a ragtime hangulatát jeleníti meg. Ebben a dalban különösen figyelemfelkeltő az alterált hangok, illetve akkordok használata, a folyamatos modulációk. Már a 8. ütemben megjelenik az esz hang, mellyel a domináns hangnembe modulál a darab.

George Gershwin (1898-1937)

Kép forrása: [George Gershwin - Songs, Brother & Jazz](#)

VI. Összegzés

Kutatásunk eredményeként leszögezhetjük: a jazz legalapvetőbb tulajdonsága az improvizáció. Már a klasszikában elterjedt *variációban*, valamint a romantikában népszerűvé vált *impromptukban* is megfigyelhető e koncepció. Itt a nagyívű dallam a kompozíció alapja. Ezzel szemben a jazz-ben hosszabb-rövidebb frázisok hallhatók, a pillanat alatt érkező ötleteket azonnali „komponálási folyamat” követi. A két stílus koncepciója közötti hasonlóság, hogy mindkettőre a motivikus építkezés és kromatika alkalmazása jellemző mely a dallam színezését szolgálja. Mindezek ismeretében elmondhatjuk, hogy a mai napig nincsen megfelelő válasz arra a nagy kérdésre, hogy Gershwin klasszikus vagy jazz-zeneszerzőnek tekintendő-e, hiszen ahogyan jelen kutatómunka is mutatja, művei e két stílus elemeinek egyesítésének köszönhetik sikerüket, következésképpen, e világszerte ismert zeneszerző munkássága mindkét stílusba kiválóan besorolható.

Bibliográfia

- * Brockhaus-Riemann *Zenei Lexikon. 2. kötet* (1984.) Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 37.o.
- * Káel, N. (2019). *Klasszikus zenei hatások a jazz kiemelkedő zongoristáinak művészetében.* 12-19.o.
- * Rátosi, M. (2017). *A jazz rövid története - A kezdetek.* Fidelio
- * *The New Oxford Companion to Music, Volume 1.* (1983.) Oxford: Oxford University press. 30.o.
- * *The Oxford Dictionary of Music.* (1985.) Oxford: Oxford University Press. 758. o.
- * 3 https://www.irodalmiradio.hu/femis/zene/kszerzo/g_menu/3gershwin.htm